

جستارهایی در فلسفه عرفان

(دفتر دوم)

به کوشش علی فضلی

www.ketab.ir

جستارهایی در فلسفه عرفان

(دفتر دوم)

به کوشش علی فضلی

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۵۰۰۰ تومان

طراح جلد: امیر نجفی

چاپ و صحافی: آرزوی دیدار

سرشناسه: همایش ملی فلسفه عرفان (قم: ۱۳۹۶)

عنوان و نام پدیدآور: جستارهایی در فلسفه عرفان (دفتر دوم) / علی فضلی

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۰

مشخصات ظاهری: ۶۴۸ص.

شابک: ۱: ۴ - ۵۲۸ - ۶۰۰ - ۱۰۸ - ۹۷۸ - ج ۲: ۱ - ۵۲۹ - ۶۰۰ - ۱۰۸ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا.

یادداشت: کتاب حاضر برگزیده مقالات «همایش ملی فلسفه عرفان (۱۳۹۶، قم)» است.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: عرفان - کنگره‌ها.

موضوع: Mysticism -- Congresses

شناسه افزوده: فضلی، علی، ۱۳۵۲—گردآورنده.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: BP ۲۷۴ / ۲

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۸

شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۵۳۴۰۹

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶، تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۳۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

■ فهرست ■

۱۷	 پیشگفتار
۲۱	 گفتار هفتم: ماهیت‌شناسی صراط سلوک (با رویکردی به آیات و احادیث)
۲۳	 چکیده
۲۴	 مقدمه
۳۲	 صراط سلوک
۴۶	 نتیجه‌گیری
۴۹	 منابع
۵۳	 گفتار هشتم: فلسفه طریقت در عرفان اسلامی
۵۵	 چکیده
۵۶	 مقدمه
۵۷	 الف) خرقه در عرفان اسلامی
۵۷	 ۱. خرقه در لغت و اصطلاح
۵۸	 ۲. فایده‌های خرقه
۵۸	 ۳. انواع خرقه
۶۱	 ۴. مستندات دینی خرقه
۶۸	 ب) وصایت معنوی در فرهنگ شیعی
۷۰	 ج) اصطلاحات کلیدی در تصوف
۷۰	 ۱. کرسی‌نامه
۷۲	 ۲. اجازه در تصوف و اقسام آن

۷۳	۱-۲. اجازه وکالت.....
۷۳	۲-۳. اجازه ارشاد.....
۷۳	۳-۲. اجازه وصایت.....
۷۳	۳. بیعت ولویه.....
۸۰	نتیجه‌گیری.....
۸۱	منابع.....
	گفتار نهم: بررسی انتقادی یکسان‌انگاری عرفان با نگاه هنری به الهیات و دین
۸۵	(تأملی در دیدگاهی نو دربارهٔ عرفان).....
۸۷	چکیده.....
۸۸	مقدمه.....
۸۸	دیدگاه یکسان‌انگاری «عرفان» با «نگاه هنری به الهیات و دین».....
۹۳	سنجش دیدگاه یکسان‌انگاری عرفان با نگاه هنری.....
۹۴	چیستی عرفان نزد عرفان‌مسلمان.....
۹۴	الف) عرفان: معرفت معنوی.....
۹۵	ب) راه تحصیل معرفت شهودی: سیر و سلوک به سوی حق.....
۹۶	ج) آیین‌نامهٔ سلوک معنوی: علم عرفان عملی.....
۹۷	د) جهان‌بینی عارف و جهان‌شناسی فیلسوف.....
۹۹	ه) علم عرفان نظری.....
۱۰۳	و) خلاصهٔ تلقی عارفان مسلمان از عرفان.....
۱۰۳	ملاحظه‌هایی دربارهٔ دیدگاه یکسان‌انگاری عرفان با نگاه هنری.....
۱۰۸	نتیجه‌گیری.....
۱۱۱	منابع.....
	گفتار دهم: ضرورت روزه‌داری در سیر و سلوک عقلی
۱۱۳	چکیده.....
۱۱۶	مقدمه.....
۱۱۷	الف) ترکیب عقل و طبیعت در انسان.....
۱۱۸	ب) نام‌ها و شئون عقل.....
۱۲۰	ج) تقابل عقل و جهل در دو نیروی امساک و افطار.....

۱۲۱	د) تشریع قانون امساک و ملاک آن
۱۲۵	ه) نیروی امساک در حکمت عملی
۱۲۷	و) تعریف شرعی قانون امساک
۱۲۹	ز) نیت یا اراده عقلی
۱۳۱	ح) موقعیت روزه‌داری در حرکت استکمالی عقل
۱۳۵	ط) موقعیت روزه‌داری در میان کمالات دیگر عقلی
۱۳۶	ی) مراتب روزه‌داری عقلی
۱۳۷	نتیجه‌گیری
۱۳۹	منابع
۱۴۱	فصل دوم: ملاک صدق شهود و گزاره عرفانی
۱۴۳	گفتار اول: ضرورت سنجش عقلی دانش‌ها
۱۴۵	چکیده
۱۴۵	مقدمه
۱۴۶	الف) ضرورت تدبیر در کتاب خدا و ملاک آن
۱۴۶	۱. معنای تدبیر
۱۴۷	۲. متعلق تدبیر
۱۵۰	۳. معنای تعلق استفهام به تدبیر در قرآن
۱۵۳	ب) موارد اختلاف و دلیل وجود آن
۱۵۶	ج) تقریر قوه عقلی به مثابه قوه سنجش‌گر
۱۷۰	د) ضرورت مرحله سنجش در دانش عرفان
۱۷۶	ه) مورد دیگری از امکان اختلاف
۱۷۷	نتیجه‌گیری
۱۷۹	منابع
۱۸۱	گفتار دوم: ضرورت و غایت سنجش گزاره‌های عرفان نظری
۱۸۳	چکیده
۱۸۳	مقدمه
۱۸۴	الف) ضرورت سنجش

ب) غایت سنجش.....	۱۸۶
۱. اصلاح نقص عبارات و بیانات عارفان.....	۱۸۷
۲. برون‌رفت از تقلید متبّعانه به نقد محققانه در تحقیق تعالیم عرفانی.....	۱۹۱
۳. بررسی سنجش‌گرانه پیش‌فرض‌های گزاره‌های عرفانی.....	۱۹۶
۳-۱. اصل تأخر گزاره از شهود.....	۱۹۶
۳-۲. اصل تأثر گزاره از باور.....	۱۹۸
۴. تهیه اصول فهم معارف دینی با سرمایه حقایق عرفانی.....	۲۰۱
نتیجه‌گیری.....	۲۰۴
منابع.....	۲۰۷
گفتار سوم: عیار شهود در فلسفه سهروردی.....	۲۰۹
چکیده.....	۲۱۱
مقدمه.....	۲۱۲
الف) راه‌های محصل برای رسیدن به واقع.....	۲۱۳
۱. برهان.....	۲۱۴
۲. جایگاه منطقی (علمی) شهود.....	۲۱۷
۳. وحی.....	۲۱۹
ب) ارزیابی شهود و برهان در نزاع تاریخی.....	۲۲۰
۱. اشکالات اهل عرفان بر فلسفه.....	۲۲۰
۲. دفاع فیلسوفان در برابر ایرادها.....	۲۲۱
ج) نظر سهروردی.....	۲۲۲
۱. حکمت بحثی و حکمت ذوقی. عناصر و متد.....	۲۲۳
۲. اعتبار شهود نزد سهروردی. در میزان علم و علمی.....	۲۲۵
نتیجه‌گیری.....	۲۲۸
منابع.....	۲۳۳
گفتار چهارم: منطق عرفان نظری.....	۲۳۵
چکیده.....	۲۳۷
مقدمه.....	۲۳۸
الف) معیار و روش سنجش گزاره‌های عرفان نظری.....	۲۴۰

۲۴۰	۱. معیارهای سنجش گزاره‌های عرفانی
۲۴۰	۱-۱. مفهوم میزان عرفان نظری
۲۴۳	۱-۲. مصداق میزان عرفان نظری
۲۴۴	۲. روش سنجش گزاره‌های عرفانی
۲۴۴	۲-۱. مرحله پیشاسنجش
۲۴۵	۲-۲. مرحله سنجش
۲۴۶	ب) ماهیت میزان دینی
۲۴۸	۱. ماهیت معیارهای دینی در میزان دینی
۲۵۰	۲. احتجاجات و تنجیزات
۲۵۰	۲-۱. شناسه‌های احتجاجات و تنجیزات
۲۵۳	۲-۲. اعتبارسنجی تنجیزات در حوزه اعتقادات
۲۵۷	ج) میزان عقلی
۲۵۷	۱. ماهیت میزان عقلی
۲۶۰	۲. ساخت میزان عقلی
۲۶۴	۳. معیارهای عقلی در میزان عقلی
۲۶۵	۳-۱. شناسه‌های ضروریات و نظریه‌ها
۲۶۵	۳-۱-۱. شناسه‌های ضروریات و نظریه‌ها
۲۶۸	۳-۱-۲. ملاک تشخیص صدق نظریه‌ها
۲۷۲	۳-۱-۳. اعتبارسنجی نظریه‌ها
۲۷۶	نتیجه‌گیری
۲۸۱	منابع
۲۸۳	گفتار پنجم: روش‌شناسی رفع تعارض میان مکاشفات عرفانی
۲۸۵	چکیده
۲۸۶	مقدمه
۲۸۷	الف) تفاوت در درجات و مراتب کشف (اختلاف طولی)
۲۹۰	ب) تنوع در مکاشفات (اختلاف عرضی)
۲۹۳	ج) خطا در فهم و دریافت

۲۹۵	 (د) آمیزش مکاشفه راستین با مکاشفه‌نما
۲۹۶	 (ه) نارسایی گزارش مکاشفه
۲۹۶	 نتیجه‌گیری
۲۹۹	 منابع
۳۰۱	 فصل سوم: عرفان و عقل
۳۰۳	 گفتار اول: عقل‌گزیزی عرفان
۳۰۵	 چکیده
۳۰۶	 مقدمه
۳۰۹	 الف) دیدگاه اختصاصی والتر استیس
۳۱۷	 ب) نقد دیدگاه اختصاصی استیس
۳۳۲	 نتیجه‌گیری
۳۳۵	 منابع
۳۳۷	 گفتار دوم: کارکردهای عقل از منظر ابن عربی
۳۳۹	 چکیده
۳۴۰	 مقدمه
۳۴۰	 الف) ادراک و فهم
۳۴۳	 ب) تجرید و تعمیم
۳۴۸	 ج) واقعیت و حقیقت معانی
۳۵۱	 ۱. اقسام معانی
۳۵۳	 ۲. معانی و طلسم خیال
۳۵۴	 ۳. نظریه تذکر
۳۵۵	 (د) تقسیم یا تجزیه و تحلیل و ترکیب
۳۶۰	 (ه) حکم‌کردن
۳۶۱	 ۱. خطای حواس
۳۶۲	 ۲. احکام عقل و احکام وهم
۳۶۴	 ۳. قواعد منطقی از دیدگاه عرفا
۳۶۵	 (و) مقایسه یا سنجش و ارزیابی

۳۶۶	ز) کشف و شهود
۳۶۷	نتیجه‌گیری
۳۶۹	منابع
۳۷۱	گفتار سوم: بازکاوی جایگاه «عقل و شهود» در فلسفه اشراق
۳۷۳	چکیده
۳۷۳	مقدمه
۳۷۸	الف) شهروردی و فلسفه
۳۸۰	ب) جایگاه «حکیم» در فلسفه اشراق
۳۸۲	ج) جایگاه «کشف» در فلسفه اشراق
۳۹۳	د) جایگاه «عقل» در فلسفه اشراق
۴۰۰	ه) ارتباط عقل و شهود
۴۰۲	نتیجه‌گیری
۴۰۵	منابع
۴۰۷	گفتار چهارم: خیال در مدرسه عرفانی شیخ کبیر صدرالدین قونوی
۴۰۹	چکیده
۴۰۹	مقدمه
۴۱۰	الف) عدم تعایر نور محض با وجود حق محض
۴۱۰	ب) توصیف وجه عدمی ممکن به ظلمت
۴۱۱	ج) قرب ایجاد و قرب شهودی به حق تعالی
۴۱۵	د) ادراک حق تعالی از ورای حجاب مراتب
۴۱۶	ه) شرف نور حقیقی و ضیا و ظلمت
۴۱۷	و) مراتب مشارکت و اختصاص نور حقیقی
۴۱۸	ز) وجه تمیز نور حقیقی و وجود محض و علم
۴۱۸	ح) تحقیق عالم مثال مطلق و عالم خیال مقید
۴۲۱	ط) صحت و حقیقت مثال مطلق و خیال مقید
۴۲۱	نتیجه‌گیری
۴۲۵	منابع

بخش سوم: نسبت عرفان با دیگر علوم و امور متناسب.....	۴۲۷
گفتار اول: جایگاه عرفان در تولید علوم انسانی اسلامی.....	۴۲۹
چکیده.....	۴۳۱
مقدمه.....	۴۳۱
الف) ضرورت و اهمیت بحث.....	۴۳۲
ب) نسبت‌سنجی بین عرفان اسلامی و علوم انسانی اسلامی.....	۴۳۴
ج) نیازمندی الگو و نظریه علوم انسانی اسلامی به عرفان.....	۴۴۲
د) نگرش عرفانی پیش‌باز علوم انسانی اسلامی.....	۴۴۳
نقش عرفان در سیاست عملی.....	۴۴۷
فراتر از عرفان.....	۴۵۱
هـ) منظر عرفان اسلامی و نزاع‌های سیاسی.....	۴۵۳
نتیجه‌گیری.....	۴۵۵
منابع.....	۴۵۷
گفتار دوم: فلسفه تفسیر عرفانی.....	۴۶۱
چکیده.....	۴۶۳
مقدمه.....	۴۶۳
الف) چرایی تفسیر عرفانی.....	۴۶۴
ب) تعاریف ناظر به عرفان عملی.....	۴۶۶
ج) تعاریف ناظر به عرفان نظری.....	۴۶۶
د) تعاریف ناظر به عرفان نظری و عملی.....	۴۶۷
هـ) مسئله اصلی و مسائل فرعی.....	۴۷۵
و) هویت معرفتی تفسیر عرفانی.....	۴۷۵
ز) پیشینه.....	۴۷۶
ح) مشروعیت و ضرورت تفسیر عرفانی.....	۴۷۶
۱. دلایل موافقان.....	۴۷۶
۱-۱. آیات و روایات مرتبط با ظهور حق.....	۴۷۷
۱-۲. آیات و روایات ناظر به وحدت حق.....	۴۷۷
۱-۳. آیات ناظر به قرب حق.....	۴۷۷

۴۷۸	۴-۱. روایات ناظر به وجود حق در اشیا.....
۴۷۸	۵-۱. آیات و روایات ناظر به اسمای الهی.....
۴۷۹	۶-۱. آیات و روایات توحید افعالی.....
۴۸۱	۲. دلایل مخالفان.....
۴۸۲	ط) پذیرش مشروط تفسیر عرفانی.....
۴۸۳	ی) مؤلفه‌های تفسیر عرفانی.....
۴۸۶	ک) روش تفسیر عرفانی.....
۴۸۷	ل) تفسیر عرفانی روش یا رویکرد.....
۴۸۸	م) مبانی تفسیر عرفانی.....
۴۸۹	۱. مبانی هستی‌شناختی.....
۴۸۹	۱-۱. ظاهر و باطن داشتن عالم هستی.....
۴۹۰	۲-۱. تعامل کتاب تکوین و کتاب تدوین.....
۴۹۱	۲. مبانی معرفت‌شناختی.....
۴۹۱	۱-۲. امکان شهود عرفانی.....
۴۹۱	۲-۲. معرفت‌شهودی محصول صفای باطن.....
۴۹۲	۳. مبانی زبان‌شناختی.....
۴۹۲	۱-۳. زبان رمز و اشاره.....
۴۹۳	۲-۳. زبان تمثیل.....
۴۹۳	۳-۳. زبان توحیدی.....
۴۹۳	ن) خاستگاه و مراحل شکل‌گیری تفسیر عرفانی.....
۴۹۶	س) انواع تفسیر عرفانی.....
۵۰۲	ع) قلمرو و ساختار تفسیر عرفانی.....
۵۰۶	ف) بایسته‌های تفسیر عرفانی و مراحل ضروری پژوهش در آینده.....
۵۰۶	ض) مهم‌ترین تفسیرهای عرفانی.....
۵۱۲	ق) وضعیت تدریس تفسیر عرفانی در مراکز آموزشی.....
۵۱۲	ر) پیش‌نیاز گرایش تفسیر عرفانی.....
۵۱۳	ش) آسیب‌شناسی تفسیر عرفانی.....

۵۱۴	نتیجه‌گیری
۵۱۷	منابع
۵۲۳	گفتار چهارم: عرفان و علوم سیاسی
۵۲۵	چکیده
۵۲۵	مقدمه
۵۲۶	الف) دیدگاه سلبی
۵۲۹	نقد و بررسی جریان سلبی عرفان سیاسی
۵۳۵	ب) دیدگاه ایجابی
۵۴۰	ج) پیوندهای حضور عرفان در سیاست و اجتماع
۵۴۲	د) عرفان و همگرایی اجتماعی
۵۴۹	ه) نمونه‌های تاریخی حضور عرفا در سیاست
۵۵۵	نتیجه‌گیری
۵۵۷	منابع
۵۵۹	گفتار پنجم: زبان عرفان و قدرت در عصر ایلخانان
۵۶۱	چکیده
۵۶۱	مقدمه
۵۶۳	الف) زبان در نگاه ویتگنشتاین
۵۶۴	ب) زبان عرفان
۵۶۷	ج) زبان عرفان در عصر مغولان
۵۶۹	د) عرفا و نکوهش عقل
۵۷۳	ه) رمزگرایی و رازداری عارفان
۵۷۶	و) نعدی به نابو - عادت‌شکنی
۵۷۹	ز) زبان عرفان و عادت‌ستیزی
۵۸۱	نتیجه‌گیری
۵۸۳	منابع
۵۸۷	گفتار ششم: جهاد در نگاه عارفان
۵۸۹	چکیده
۵۸۹	مقدمه

۵۹۲	الف) متصوفه و جهاد در سرحدات و ثغور
۵۹۷	ب) متصوفه و حاکمان جور
۶۱۰	نتیجه‌گیری
۶۱۳	منابع
	گفتار هفتم: نقش عرفان حکمی در قلمرو علم کلام با تکیه بر اندیشه‌های فیض
۶۱۷	کاشانی
۶۱۹	چکیده
۶۲۰	مقدمه
۶۲۲	الف) چهره عرفان در آینه اندیشه‌های فیض
۶۲۴	۱. عرفان دینی و دین عرفانی
۶۲۴	۲. دین حکمی و حکمت دینی
۶۲۷	ب) حضور عرفان در ساحت کلام: بایدها و نبایدها
۶۲۸	۱. طرح مسئله
۶۲۸	۱-۱. تفکیک مقام گردآوری و تدوین
۶۲۹	۱-۲. عرفان حکمی و طرح مسائل کلامی
۶۳۲	۲. شرح و تبیین مسئله و تدارک زیرساخت‌های لازم
۶۳۴	۳. تغییر ادبیات و زبان بیان
۶۳۵	نتیجه‌گیری
۶۳۷	منابع
۶۳۹	فهرست آیات
۶۴۹	فهرست روایات
۶۵۱	فهرست اشعار
۶۵۵	نمایه
۶۶۷	نمایه موضوعی

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب اسلامی ایران، بار دیگر تعالیم متعالی و مرقی اسلام، به عنوان معارف نجات‌بخش، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر گردید. تجدید حیات اسلام، از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد، از دیگر سو باعث نمایان شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکتب‌های بشرساخته و نظام‌های مبتنی بر آنها در جهان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالعه متقن و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینه مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعه فکری»، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهایی‌بخش و نیز لزوم آسیب‌شناسی فرهنگ ملی، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی ممحض و کارآمدی را فرض می‌نمود. به اقتضای ضرورت‌های پیش‌گفته، حسب‌الامر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش و تدبیر آیت‌الله علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی- فکری، دانشگاهی- حوزوی، در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشکده «حکمت و دین‌پژوهی»،

«نظام‌های اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی»، «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق اهداف مذکور در اساسنامه مصوب خود، فعالیت می‌کند.

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی که مشتمل بر هفت گروه علمی با عنوان‌های «معرفت‌شناسی»، «قرآن‌پژوهی»، «تخصصی علوم انسانی قرآنی»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان» و «منطق فهم دین» است، در جهت تحقق هدف‌های زیر فعالیت می‌نماید:

۱. بازپژوهی و بازپیرایی حکمت و کلام و معارف اسلامی؛
۲. تبیین و ساماندهی مناسب مباحث زیرساختی اندیشه دینی؛
۳. ایجاد بستر مناسب برای تعمق و پویایی و بالندگی اندیشه دینی؛
۴. پاسخ به شبهات القایی در قلمرو عقاید و کلام اسلامی؛
۵. نقد مکتب‌ها و دیدگاه‌های معارض در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی.

مجموعه پیش رو در صدد واکاوی فلسفه عرفان و مسائل آن است، به همین منظور گروه عرفان پژوهشگاه، در پی همایشی با عنوان «فلسفه عرفان» که در آذر سال ۱۳۹۶ برگزار گردید، مقالات ارزنده‌ای را از محققان این عرصه معرفتی دریافت و در دو جلد به محضر ارباب تحقیق در این حوزه تقدیم می‌دارد.

البته تلاش شده است مقالات دریافتی پس از ارزیابی دقیق از سوی ارزیابان محترم در قالب و ساختار منظم و منسجمی تأمین‌کننده هدف‌های پیش‌گفته و رویکرد اعلام‌شده باشد. امید است این خدمت ناچیز، مقبول درگاه ایزد منان و پیشگاه مقام عصمت به‌ویژه حضرت حجة‌بن‌الحسن العسکری «عجل الله تعالی فرجه الشریف» واقع گردد.

در پایان از اعضای کمیته علمی همایش حجج اسلام والمسلمین آقایان محمد عرب‌صالحی، محمدرضا مصطفی‌پور، ابوالحسن غفاری، مسعود اسماعیلی، بهرام دلیر و علی فضلی؛ نیز مؤلفان محترم مقالات حضرت

آیت‌الله العظمی جوادی آملی و استادانی چون سیدیدالله یزدان‌پناه، منوچهر صدوقی‌سها، قاسم کاکانی، امیر دیوانی، محمد فنایی اشکوری، علی شیروانی، محمدرسول ملکی، مسعود اسماعیلی، سیداحمد فاضلی، حسین روحانی‌نژاد، محمدجواد رودگر، مهدی صدفی، مرتضی کربلایی، محمدعلی اسدی‌نسب، ولی محمد احمدوند، علی فضل‌ی، مهدی بابایی، محمدعلی سواد، حسین شکرآبی، محمود شیخ و نفیسه اهل سرمدی؛ و ارزیابان و بالاختص دبیر علمی همایش حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر علی فضل‌ی عضو محترم هیئت علمی گروه عرفان پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که با سعه صدر در تولید و بالندگی اثر تلاش کردند و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، قدردانی نموده و از استادان و صاحب‌نظران درخواست می‌شود با ارسال نظرهای پیشنهادهای سازنده خویش ما را یاری نمایند. از خداوند منان توفیق روزافزون محققان گرامی را خواهیم.

گروه عرفان

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی